

(Madrid 1963; Kahire 1985). Endülüs tarihi hakkındadır. 10. *Dirâsât fi şevre 1919* (Kahire 1976). 11. *el-Mesâcid* (Küveyt 1981). Bu kitapta mescidlerin önemi anlatılarak çeşitli mescidler üzerinde araştırma yapılmıştır. 12. *Başavât ve suber başavât: Şûretü Mısır fi aşreyn* (Kahire 1984). Kavalalı Mehmed Ali Paşa zamanından başlamak üzere Enver Sedat'a kadar Mısır'ın siyasi hayatında rol oynamış devlet adamları hakkındadır. 13. *et-Târih ve'l-mü'errihûn; dirâse fi 'ilmi't-târîh mâhiyetühû ve mevzû'âtühû, mezâhibühû ve medârisühû 'inde'l-ğarb ve'l-ilmü külli medrese ve bahş fi felsefetü't-târîh ve medhal ilâ fikhü't-târîh* (Kahire 1984). 14. *Dirâsât fi's-sireti'n-nebeviyye* (Kahire 1985). 15. *er-Ribâ ve harâbü'd-dünyâ* (Kahire 1986). 16. *Şüyûhu'l-aşr fi'l-Endelüs* (Kahire 1986). 17. *Atlasü târihi'l-İslâm* (Kahire 1987). 18. *el-İslâmü'l-fâtih* (Kahire 1987). 19. *Âlemü'l-İslâm* (Kahire 1989). 20. *el-Kâbetü'l-müşrika ve'l-udvân aleyhâ* (Kahire 1991). 21. *Ehâdisü münteşifi'l-leyl* (Kahire 1993). 22. *el-İslâm fi 'ışrîn âye* (Kahire 1993). 23. *el-Câriye ve's-ş-şâ'ir* (Kahire 1993). 24. *Târîhu'l-Coğrâfiya ve'l-coğrâfiyyûn fi'l-Endelüs* (Madrid 1967; Kahire 1406/1986). İdrîsî, Bekrî, Bîrûnî, İbn Hazm, İbn Haldûn gibi çok sayıda müslüman âlim ve onların Endülüs'ün coğrafyasıyla ilgili eserleri hakkında bilgi vermektedir. 25. *Târîhu'l-müslimîn fi'l-bahri'l-mütevassit: el-evdâ'u's-siyâsiyye ve'l-iktişâdiyye ve'l-ictimâ'iyye* (Kahire 1411/1991). 26. *Ahğbârü'l-aşr fi inkişâd'î devleti Benî Naşr* (Kahire 1992). 27. *Târîhu'l-Mağrib ve hadâretühû* (I-II, Beyrut 1412/1992). Bu eserde Kuzey Afrika tarihi ve kültürü geniş bir şekilde ele alınmıştır. Hüseyin Münis, *Rihletü İbn Bahtûta*'yı neşrettiği gibi (*İbn Bahtûta ve rehalâtühû*, Kahire 1980) Corc Zeydân'ın *Târîhu't-temeddüni'l-İslâmî* adlı eserini gözden geçirerek yayımlamıştır (Kahire 1968).

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Münis, *Nûruddin Mağmûd*, Kahire 1959, s. 421-423; a.mlf., *el-Mesâcid*, Küveyt 1981; Muhammed Nasr, *Şafâhât min hayâtihim*, Kahire 1968; Süleyman Cevdet, *Ceridetü'l-Vefâd*, Kahire 19.III.1992; İmâd el-Miğzâli, "Hivâr ma'a'd-dukâtür Hüseyin Mu'nis", a.e., Kahire 30.III.1992; Muhammed M. Osmân, *Mecelletü Nisfi'd-dünyâ*, 29.III.1992; Muhammed Bekir, "Hadîş ma'a'd-dukâtür Hüseyin Mu'nis", *Ceridetü'l-Enbâ'i'l-Küveytiyye*, Küveyt 03.XI.1995; Sâmî Diyâb, *el-Ehrâm*, Kahire 05.V.1996.

MUHAMMED HARB

HÜSEYİN NİZAMŞAH

(حسين نظام شاه)

(ö. 972/1565)

Nizamşâhiler Devleti'nin
üçüncü hükümdarı
(1554-1565).

Kuzey Dekken bölgesinde 748 (1347) yılında kurulan Behmenîler Devleti'nin 934'te (1527) yıkılmasından sonra ortaya çıkan beş sultanlıktan (Âdilşâhiler, Berîdşâhiler, İmâdşâhiler, Kutubşâhiler) biri olan ve Ahmednagar'da I. Ahmed Nizamşah Barhî tarafından kurulan Nizamşâhiler Devleti'nin ikinci hükümdarı I. Burhan Şah'ın en büyük oğludur. 1554 yılında "el-müeyyed min indillâh" lakabıyla tahta geçti. Bazı kaynaklarda Şii temayüllü olduğu yazılır. Saltanatının ilk yıllarında önce kendisine rakip çıkan kardeşi Abdülkadir'in isyanını bastırdı. Daha sonra diğer kardeşleri Mirân Şah Haydar ve Mirân Şah Ali ile mücadele etti.

Taht iddiasında bulunan kardeşlerin Bîcâpûr'a sığınmasıyla bu defa Nizamşâhiler'le Âdilşâhiler arasında aralıklarla savaşlar meydana geldi. Bu savaşlar sırasında Âdilşâhiler safında yer alan Hindü Vicanagar ricalığının Dekken'deki müslüman varlığını tehdit etmeye başlaması üzerine Gülkünde, Âdilşâhî ve Bîdârî sultanlıkları Nizamşâhiler ile ittifak yaptılar. Hüseyin Nizamşah'ın da içinde bulunduğu müttelik ordu, Raca Râm Ray'ın idaresindeki Vicanagar ordusu ile savaşmak üzere Talikota'ya (Rakasa - Tangadi) geldi ve yapılan savaşta 32.000 atlı, 300.000 yaya ve 1500 kadar filin bulunduğu kalabalık Hindü kuvvetleri bozguna uğradı (5 Ocak 1565). Raca Râm Ray yakalanarak öldürüldü. Mütteliklerin ordusu ricaliğe girdi ve beş ay boyunca bölge yağma edildi. Bu savaş Hindistan'ın güney kısmının kaderinde önemli rol oynadı. Hüseyin Nizamşah bu savaşın ardından ülkesine döndü, fakat kısa bir süre sonra vefat etti (7 Zilkade 972/6 Haziran 1565).

Nizamşâhiler'in büyük hükümdarlarından biri kabul edilen Hüseyin Nizamşah âdil ve cesur bir idareci olarak tanınır. Ancak sonu gelmeyen karışıklıklarla uğraşmak zorunda kaldığı için Ahmednagar'da kalıcı bir istikrar sağlanamamıştır. Bununla birlikte Talikota Savaşı'ndan sonra Ahmednagar sarayı şair ve sanatçıların toplandığı bir merkez haline gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 450-453, 466; T. W. Haig, *Turks and Afghans*, New Delhi 1965, s. 443-450; a.mlf. v.dğr., *The Cambridge Shorter History of India*, New Delhi 1969, s. 177-178; J. Burton-Page, "Husayn Nizâm Shâh", *El²* (İng.), III, 625-626; M. H. Martin, "Nizâm Shâhis", a.e., VIII, 73-74.

ENVER KONUKÇU

HÜSEYİN PAŞA, Ağa

(1776-1849)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasında
önemli rol oynayan
Osmanlı veziri,
Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin
ilk seraskeri.

Edirne'de doğdu. Ruşçuklu bir aileye mensup olup babasının adı Hacı Mustafa'dır. Ailesiyle birlikte Edirne'den Bender'e giderek burada Yeniçeri Ocağı'na girdi. 1203'te (1788-89) İstanbul'a geldikten sonra 1807'de yapılan Rusya seferine katıldı ve cesaretiyle dikkati çekti. Ardından Sadrazam Silâhdar Ali Paşa'ya intisap etti ve yenilikçi fikirlerle yetiştirdi. Ocak içinde hızla ilerleyerek kısa sürede zağarcıbaşılığa yükseldi. II. Mahmud Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak için yüksek rütbeli ocak zâbitliklerine kendi fikrinde yenilikçi adamlar yerleştiren Kâlet Efendi'nin engellemeye çalışmasına rağmen Ali Paşa'nın tavsiyesiyle Hüseyin Ağa'yı önce kul kethüdâlığına, sonra da yeniçeri ağalığına getirdi (1823).

Hüseyin Ağa, yenilik düşmanı olan ocak ileri gelenlerini birer bahane ile ya ortadan kaldırdı veya iş başından uzaklaştırdı. Ustaların ocak içindeki nüfuzunu iyi bildiğinden odabaşları gizlice toplayarak ocak ustalarının tahriklerine alâet olmalarını söyledi. Böylece ustalarla odabaşların arasını açtı. Aynı şekilde ocaktaki tayin ustaları ile seçirdim aşçı ustalarını da birbirine düşürdü (Cevdet, XII, 72-73). Amacı, ocak içindeki nüfuzlu kimseleri temizleyip yerlerine kendi adamlarını yerleştirmekti. Bu faaliyetleri esnasında Kethüdâyeri Celâleddin Ağa'nın büyük yardımlarını gördü. Yeniçeri ağalığı sırasında ayrıca İstanbul'un Asmaaltı, Tahtakale, Balıkpazarı gibi yerlerdeki işsiz güçsüz takımının barındığı bekâr odalarını ve kahvehaneleri yıktırdı (Lutfi, I, 153). Böylece kısa süre içinde İstanbul'da büyük temizlik yaptı, bu arada çok sayıda düşman kazandı. Bu hizmetlerine karşılık 26 Ekim 1823 tarihinde vezirlikle taltif edildi ve bundan böyle Ağa Paşa unvanıyla anılma-

ya başlandı (BA, *HH*, nr. 90). Fakat herhangi bir suikasta uğramaması için yeniçeri ağalığından alınarak aynı yılın sonlarında, üzerinde Bursa ve İzmit sancakları mutasarrıflığı da olduğu halde vezirlikle İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakası muhafızlığına getirildi (BA, *HH*, nr. 17480). İstanbul'dan uzaklaştırılmamasının sebebi gerektiğinde emrindeki kuvvetlerle hemen yardıma koşması idi.

Hüseyin Paşa'nın asıl önemli rolü Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması sırasında oldu. Onun kararlı tutumu ve tavsiyesiyle Eşkınci Ocağı'nın teşkilinden sonra, yeniçerilerin yeni tâlim şekillerini reddedip 15 Haziran 1826 tarihinde ayaklanmaları üzerine emrindeki sekban askerleri ve topçularla yetiştirerek Boğaz'ın Anadolu yakası muhafızı Darendeli İzzet Mehmed Paşa ile birlikte yeniçeri kışlalarını top ateşine tuttu (*Lutfi*, IX, 77). Bu hizmetlerine karşılık, üzerinde eski görevleri olduğu halde yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye seraskerliğine getirildi. Bu görevi sırasında da özellikle âsi yeniçerilerin bertaraf edilmesinde önemli hizmetleri geçen Ağa Hüseyin Paşa, Mayıs 1827'de seraskerlikten istifa ettiyse de Boğaz muhafızlığı görevi üzerinde kaldı. 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında ordu seraskeri olarak Şumnu ve Balkanlar'ın savunmasıyla görevlendirildi (*a.g.e.*, II, 25). Şumnu'yu azimle müdafaa etti, fakat Ruslar'ın Aşağı Tuna'daki istihkâmları ele geçirmesine engel olamadı. Daha sonra "sevâhil seraskeri" unvanıyla Kamçı Suyu'na, ardından Rusçuk muhafızlığına tayin edildi, savaştan sonra Edirne valiliğine getirildi (1831). İşkodra'daki Arnavut isyanı dolayısıyla Üsküp'e gönderildi. 1832'de Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa kumandasındaki Mısır kuvvetlerine karşı gönderilen ordunun başında serdar olarak Halep'e gitti. Bazı kaynaklara göre Hüseyin Paşa bu göreve sadâret pâyesiyle getirilmiştir (*Sicill-i Osmânî*, II, 226). Ancak Osmanlı kuvvetlerinin önce Humus civarında, sonra da Belen Geçidi'nde arka arkaya mağlûp olması üzerine aynı yıl içinde serdarlık görevinden ve Edirne valiliğinden alındı (*Lutfi*, IV, 17). Bir süre İstanbul'da ikamet etti ve bu sırada II. Mahmud tarafından "iftihar" nişanıyla ödüllendirildi. Halep'ten dönerken yanında bulunan pek çok para, mücevherat, değerli eşya ve birkaç kölesinin hazine memurlarınca bir ecnebi gemisine yüklenmesine ve bu geminin de firar etmesine çok üzülen Hüseyin Paşa 1833 Ağustosunda Vidin muhafızlığına getirildi. Uzunca bir süre bu görevde kaldıktan

sonra 1843 yılında İstanbul'a çağırıldı. Burada Kılâ-i Hâkânîyye nâzirliği yaptı ve bazı meclislerde görev aldı. 1847'de ikinci defa tayin edildiği Vidin muhafızlığı sırasında 25 Nisan 1849 tarihinde vefat etti. Önce burada kale içine defnedildiyse de Vidin ve dolaylarının Bulgarlar tarafından işgali üzerine kemikleri Şûrâ-yı Devlet âzasından oğlu Ali Şevket Paşa tarafından İstanbul'a getirildi ve Topkapı Mezarlığı'na gömüldü.

Zeki, gayretli, cesur, sadık, ciddi bir kimse olan Hüseyin Paşa'nın geceleri huzurunda kitap okutup dinlediği, Sultan Abdülmecid'in kendisini huzuruna kabulde ona saygı gösterdiği ve oturmasına müsaade ettiği nakledilmektedir (*a.g.e.*, I, 236; VIII, 180).

Hüseyin Paşa'nın görev yaptığı yerlerde pek çok hayratı vardır. Boğaz muhafızı iken "Kılâ-i Hâkânîyye" denilen yirmi sekiz kaleyi, Baltalimanı ve Çakalburnu tabyalarını tamir ettirmiş, bazısına yeni sarnıçlar yaptırmış, Kalender Kasrı'na dağdan tatlı su getirtmiştir. Bâb-ı Seraskerî'deki kâgir yangın kulesini de (bk. BEYAZIT YANGIN KULESİ) II. Mahmud'un emriyle Ağa Hüseyin Paşa yaptırmıştır. Hatta kule inşaatının tamamlanmasına tarih düşüren Keçecizâde İzzet Molla'ya görevli bulunduğu Şumnu'dan câize göndermiştir (*a.g.e.*, VIII, 181). İstanbul Emirgân'da iskele başında kâgir bir muvakkithânesi de bulunan Hüseyin Paşa Şumnu'ya dört saatlik mesafeden tatlı su getirtmiş ve bunun için bir çeşme, yine Şumnu'da kâgir olarak Fedâi ve Çengel adlarında iki tabya yaptırmıştır. Ayrıca Semendire'de köprüsü, Silistre'de cami, mektep ve medresesi, Lom kasabasında iç kalede camisi ve Lom Suyu üzerinde yedi gözlü kâgir bir köprüsü de mevcut olup Niğbolu'da iki çeşme, iki erzak ambarı inşa ettirmiş ve Niğbolu Kalesi'ni onartmıştır. Aynı şekilde Belgradcık kazasındaki Eski Kale'yi stratejik önemi sebebiyle yeniden inşa edip genişletmiş, burada yeni tabyalar ve yirmi topu alacak büyüklükte bir kale ile çeşme yaptırmıştır. Vidin'de "koç" denilen büyük ambarlarla otuz iki topu alacak şekilde cephaneli bir karakolhane ile Kumbayırı Kapısı'nda yirmi sekiz topu alacak kapasitede kâgir bir kale yaptıran Hüseyin Paşa Vidin ve Varna'da askerî hastahaneler inşa ettirmiştir. Filibe'ye iki buçuk saat mesafeden getirttiği tatlı su için kırk üç adet çeşme ile kâgir büyük bir şadırvan, Edirne'de Havâss-ı Mahmud Paşa'da (Hasköy) çeşme ve şadırvan yaptırdığı gibi Lüleburgaz Camii'ni tamir ve burası için de yine bir şadırvan inşa ettir-

miştir (*a.g.e.*, VIII, 182). Hüseyin Paşa, Edirne valiliği sırasında şehrin manzaralı bir yerinde inşa ettirdiği büyük konakta 1846 yılında Sultan Abdülmecid'i ağırlamıştır (*DİA*, X, 433).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *HH*, nr. 18, 90, 130, 134, 17480, 42987; TSMa, nr. E. 5216/41; H. von Moltke, *Türkiye Mektupları* (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1969, s. 101-102; Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, İstanbul 1293, s. 109-110; Cevdet, *Tarih*, XII, 55, 70, 72-73, 146-148, 176; Lutfi, *Tarih*, I, 128, 153-155, 236; II, 25-26, 39, 72; IV, 17-18; VIII, 178-182; IX, 77; *Sicill-i Osmânî*, II, 226; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 410, 442, 519, 522 vd., 548 vd.; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 16-17; Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 120, 129-130, 146, 151; *Kâmûsü'l-â'lâm*, I, 225; IV, 3189; "Ağa Hüseyin Paşa", *TA*, I, 220; J. H. Mordtmann, "Ağa Hüseyin Paşa", *İA*, I, 147-148; H. A. Reed, "Husayn Paşa", *EP* (Fr.), III, 649-650; Ali Ekber Diyanet, "Ağa Hüseyin", *DMBİ*, I, 437-439; Semavi Eyice, "Edirne (Mimari)", *DİA*, X, 433.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

HÜSEYİN PAŞA, Amcazâde
(bk. AMCAZÂDE HÜSEYİN PAŞA).

HÜSEYİN PAŞA, Cezayirli
(bk. CEZAYİRLİ HÜSEYİN PAŞA).

HÜSEYİN PAŞA, Deli
(ö. 1069/1658)

Girit serdari ve sadrazam.

Bursa Yenişehir'de doğdu (Silâhdar, I, 178). Genç yaşta İstanbul'a gitti. Önce Eski Saray'da, ardından Topkapı Sarayı'nda eğitildi. Zülülû baltacılar sınıfına girerek burada ağa dairesinde hizmet etti. Enderun'da bulunan pehlivanlar arasında adı geçen ve bedenen çok güçlü bir yapıya sahip olan Hüseyin Ağa, İran elçisinin kim senin kuramayacağını iddia ettiği yayı kurunca IV. Murad'ın dikkatini çekti ve onun yakınları arasında yer aldı. Daha sonra küçük mîrâhurluğa, ardından da büyük mîrâhurluğa getirildi, buradan vezirlik rütbesiyle kaptan-ı deryâlığa tayin edildi (Haziran 1634). Donanma işlerini kethüdâsı Piyâle Bey'e bırakarak "derya kalemi"ne bağlı zeâmet ve timar sahipleriyle birlikte IV. Murad'ın yanında Revan Seferi'ne katıldı (1635). Revan Kalesi'nin fethinde özellikle topçuluktaki maharetiyle padişahın gözüne girdi. Daha sonra katıldığı Tebriz Seferi sırasında Mısır valisi oldu ve bu görevde bir yıl dokuz ay kadar kaldı. Mısır'da adı bazı suistimallere karışınca görevinden alındı, bir süre Çinili Köşk'te